

אגדה היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

חולין מד | הרואה טרפה לעצמו

שונא לקבל מתנות מעצמו – יחיה

מיהו תלמיד חכם? איך אפשר להגדיר מי נחשב לתלמיד חכם? זו שאלה כבדת משקל, אבל אילו היינו צריכים להתחיל לחפש לה תשובה – ספק אם היינו פונים לדיני כשרות הבשר. ובכל זאת, רב חסדא אומר בסוגייתנו שתלמיד חכם אמתי הוא מי ש"רואה טרפה לעצמו". אם לא די בזה, רב חסדא מגדיר כאן גם מיהו הנהנה מיגיע כפיו, זה שאפשר לומר עליו "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". גם את המודל המוסרי של אי-הנאה ממתנות של אחרים, "שונא מתנות יחיה", מוצא רב חסדא אצל אותו אדם הרואה טרפה לעצמו. מה מיוחד כל כך במעשה זה?

השאלה תלויה כמובן בהבנת המושג "רואה טרפה לעצמו", והבנה זו נתונה במחלוקת הפרשנים. למהרש"א, הרואה טרפה לעצמו הוא מי שמחמיר ובודק את הבהמה בעצמו. אין הוא סומך על הכרעתם של אחרים אם בהמה מסוימת כשרה או טרפה, אלא מתבונן בעצמו בבהמה ומכריע אם לאכלה. גם אם אחרים יפסקו שהיא כשרה, הוא יבדוק שוב את הבהמה וייתכן שלבסוף יימנע מאכילתה. לפי פירוש זה, נראה שהדגש הוא על אי-הסתמכות על אחרים בענייני כשרות. נעמיק יותר בשיטת רש"י והמהר"ל, שלפיה הכוונה למי שרואה את הבהמה של עצמו – ואוסר אותה. הוא מתלבט בין שני צדדים בנוגע לבהמה שלו עצמו, ומכריע לצד האיסור.

אמר רב חסדא: איזהו תלמיד חכם? זה הרואה טרפה לעצמו. ואמר רב חסדא: איזהו (משלי טו, כז) שונא מתנות יחיה? זה הרואה טרפה לעצמו. דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא: כל מי שקורא ושונה ורואה טרפה לעצמו ושימש תלמידי חכמים, עליו הכתוב אומר (תהלים קכח, ב): יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. רב זביד אמר: זוכה ונוחל שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא – אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא.

הכספי והרצון של האדם להשתמש בממונו היקר, הוא פוסל אותו. יתרה מזאת: מדובר באדם שלמד תורה, ויש לו זכות לפסוק שהבשר מותר. סמכות הפסיקה בידו. למרות זאת הוא נאמן לאמת ואינו מנצל את מעמדו ההלכתי לרעה. תלמיד חכם אמתי, לפי רב חסדא, אינו מי שיועד יותר או מעמיק יותר בתורה. השאלה היא לא כמה ידע השיג, אלא מה הוא עושה בעזרת הידע הזה. לא לאיזו מדרגה רוחנית הוא העפיל, אלא מה הוא עושה עם אותה מדרגה רוחנית. אם המדרגה הרוחנית שלו מכוונת להנאתו האישית, לצרכיו הפרטיים, זה מעיד על פגם שמקנן ביסוד מעלתו הרוחנית. אם בשורה התחתונה הוא משתמש בלימוד שלו כדי להקל על עצמו את החיים, תלמודו פסול מהשורש. במובן מסוים, אפשר לומר שלימוד התורה הפוך מלימוד מקצוע: לרוב אדם לומד כדי ליהנות ולהפיק תועלת מהידע שלו, ואילו לומד התורה צריך להפריד בין הלימוד ובין טובתו האישית.

מוסיף ומחדש רב חסדא שעל הרואה טרפה לעצמו נאמר "שונא מתנות יחיה". הוא מתרחק עד כדי כך ממה שלא מגיע לו, עד שגם את מה ששייך לו הוא מסוגל לתפוס כדבר שלא מגיע לו. באופן עמוק יותר, אולי רב חסדא מנתק את היחס למתנות מהסוגיה החברתית – אפשר לקבל מתנות גם בלי לקבל כלום מהזולת. אוהב המתנות, אפילו אם הוא נזהר שלא ליהנות יותר מדי מחסדיהם של אחרים, עשוי למצוא את עצמו נותן מתנות לעצמו: מנסה לקבל איזו הטבה, תובע זכות כלשהי שעל פי סעיף קטן בחוק עשויה להגיע לו. להשיג את מה שאפשר להשיג בקלות, לפעמים אפילו במידה של אי-הגינות. לעומתו, מי שאינו מחפש מתנות, ישיג רק את מה שבאמת מגיע לו באופן הכשר והמותר. לאחר מכן מובא בשם רב חסדא חידוש גדול יותר – הרואה טרפה לעצמו הוא גם זה שנהנה מיגיעו. זה כבר מפתיע: האדם העובד אינו אמור ליהנות מעבודתו? הבנו שלימוד התורה אינו אמור להיות מכוון להנאה אישית, אבל למה שהעבודה לא תוביל לרווח אישי, האם אין זה חלק מרכזי ממטרתה? אפשר אולי לומר שאדם צריך לוותר על פרי עמלו אם שהתברר שהפרי אסור, אך כיצד אפשר לומר שהוויתור הוא ההנאה מפרי עמלו? נראה כי רב חסדא מחדד גם את הגדרת ההנאה מהעמל: היא תלויה במאמץ טהור של האדם. מי שמנסה להשיג לעצמו רכוש בדרך הקלה, גם אם היא בעייתית – אינו שונה ממי שמקבל רכוש מאחרים, או ממי שמתבטל ואינו מרוויח שום רכוש. מה שיש לו אינו באמת שלו. הנכונות לעבוד באופן כשר והגון, מבלי לחפש היתרים והקלות, מעניקה לאדם הנאה אמיתית, כך שלא רק בעולם הבא יראה את שכרו – אלא הוא זה שנהנה באמת בחייו.